

Установа адукацыі
«Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна»

ТАДЭВУШ КАСЦЮШКА І ЯГО ЧАС

Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі,
прысвечанай 210 - годдзю паўстання пад кіраўніцтвам
Т. Касцюшкі

20 – 21 мая 2004 года

Брэст 2004

УДК (94(476)
ББК 63.3(2)522

Рэцэнзенты :

Першы прарэжгар БрДУ імя А.С. Пушкіна,
доктар гістарычных навук
А.А. Гарбацкі

Загладчык кафедры сацыяльна-палітычных і гістарычных
дысцыплін Брэсцкага дзяржаўнага тэхнічнага
універсітэта, кандыдат гістарычных навук
Н.М. Кавалева

Навуковы рэдактар
Дэкан гістарычнага факультэта,
кандыдат філасофскіх навук
Н.П. Галімава

*Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета
УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»*

**“Тадэвуш Касцюшка і яго час”, міжнародная
навуковая канф. (2004 ; Брэст).** Міжнародная навуковая
канферэнцыя “Тадэвуш Касцюшка і яго час”, 20 – 21 мая
2004 г. [Тэкст] : [прысвеч. 210 – годдзю паўстання пад
кіраўніцтвам Т. Касцюшкі : матэрыялы] / Брэст. дзярж. ун-т імя
А.С. Пушкіна. – Брэст: Выд-ва УА “БрДУ імя А.С. Пушкіна”,
2004. – 114 с. – 60 асобн.

ISBN 985-473-111-1.

У зборнік увайшлі матэрыялы выступленняў на міжнароднай
навукавай канферэнцыі, прысвечанай 210-годдзю паўстання пад
кіраўніцтвам Т. Касцюшкі. У артыкулах с пазіцыі сучаснасці
ацэньваюцца падзеі паўстання, сацыяльна-эканамічнае развіццё Беларусі
ў адпаведны час.

УДК (94(476)
ББК 63.3(2)522

ISBN 985-473-111-1

© Выдавцтва УА “БрДУ”
імя А.С. Пушкіна. 2004

З М Е С Т

КАНАПАЦКІ І.Б., КАНАПАЦКАЯ З.І. Удзел татараў у паўстаўні 1794 г. пад кіраўніцтвам Т.Касцюшкі ..	3
KUROSZ P., JAKOVUK T. Tadeusz Kościuszko – wzorzec w miłości ojczyzny.....	15
ШАЎЧУК І.І. Вывучэнне паўстання пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі Ў 1920-1930 –я гады	20
ГАЛИМОВА Н.П. Участие Т.Костюшко в войне за независимость США (1776-1784 гг.).....	25
ЕРМАКОВІЧ Л.І. Рэлігійны фактар у паўстанні 1794 года	32
ГАРБУЛЬ П.І. Канфесійная сітуацыя ў Беларусі ў перыяд падзелаў Рэчы Паспалітай	34
КОРНЕЎ П.І. Кіраўнікі паўстання 1794 г. у ВКЛ.....	37
РАМАНОВІЧ П.С. Радыкалізм Я.Ясінскага.....	42
КОРШАК М.А., СТРАЛЕЦ М.В. Т. Касцюшка і сялянскае пытанне ў паўстанні 1794 года.....	44
КУДЗІН М.В. За Айчыну и чалавечую годнасць.....	48
СПИРИН В.С. К вопросу об идеологии восстания 1794 г.....	50

КУДЗ
ГісторМОТ
Восст
наисФРА
Вып
ВелиБОБ
Вык
тэрьЛАЭ
Сер
княгЯК
ГісНИ
Ад
посХА
«С
де
инЦ
З
лі

перанялі іх прыклад. Запэўнівае праваслаўнае насельніцтва, што яно ўсе свабоды будзе мець «разам з намі».

У сваю чаргу Найвышэйшая Нацыянальная рада (НРР) у Варшаве па даручэнні Т.Касцюшкі 14 чэрвеня даверыла намесніку Рады і старшыні Вышэйшай праваслаўнай кансісторыі С.Шальмоўскаму давесці да ведама праваслаўнага святарства, што праваслаўнаму насельніцтву Рэчы Паспалітай гарантуецца свабоднае і публічнае адпраўленне сваіх абрадаў, роўнасць правоў для заняцця дзяржаўных пасадаў і вайскавай службы. НРР пад пагрозай пакарання загадала каталіцкаму і уніяцкаму кіраўніцтву, а таксама свецкім выканаўчым уладам, каб ніхто з нагоды свайго праваслаўнага веравызнання не падвяргаўся праследаванню.

Такога кшталту абарону з боку паўстанцкага ўрада з пацвярджэннем усіх грамадзянскіх правоў атрымалі і пратэстанты Рэчы Паспалітай. А прадстаўнікі пратэстанцкай секты «менанітаў», чыя вера не дазваляла трымаць у руках зброю, атрымалі ад НРР права замяняць вайсковую службу грашовай платай на патрэбы ўзброенай барацьбы.

У рэчышчы такіх падыходаў дзейнічала Найвышэйшая Літоўская Рада – вярхоўны орган кіравання паўстаннем у ВКЛ на чале з Якубам Ясінскім.

На тэрыторыі ВКЛ пражывала значная частка (прыкладна 100 тыс.) стараабраднікаў, якія ратаваліся ў Рэчы Паспалітай ад праследвання расійскіх уладаў. У дачыненні да іх Найвышэйшая Літоўская Рада праводзіла пільную і асцярожную палітыку, заахочваючы «роўнымі свабодамі, каб вернымі былі краю». Звярталася таксама ўвага на поўнае задавальненне рэлігійных запатрабаванняў нацыянальных меншасцяў Беларусі і Літвы – яўрэяў і татараў.

Дэмакратычны падыход да вырашэння рэлігійнага пытання з боку кіраўніцтва паўстаннем у Княстве і Кароне пад час паўстання не быў поўнаасцю рэалізаваны. Разам з тым, такі падыход у спалучэнні з іншымі захадамі дазволіў паўстанцам на працягу больш чым паўгода супрацьстаяць расійскай вайскавай сіле.

П.І. ГАРБУЛЬ

Рэспубліка Беларусь, Брэст, УА «БрДУ імя А.С.Пушкіна»

КАНФЕСІЙНАЯ СІТУАЦЫЯ ў БЕЛАРУСІ ў ПЕРЫЯД ПАДЗЕЛАЎ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Рэлігійныя адносіны ў Беларусі ў другой палове ХУШ ст. характарызуваліся ўзаемадзеяннем трох асноўных канфесій: праваслаўя,

уніяцтва і каталіцтва. Адносіны паміж гэтымі цэрквамі складваліся няпроста. Улады Рэчы Паспалітай у сваёй дзейнасці арыентаваліся на касцёл, забяспечвалі католікам выключныя правы і прывілеі ва ўсіх сферах дзейнасці. Уніяцтва разглядалася як пераходная, часовая царква, прызначаная для пераводу праваслаўных сялян і мяшчан у каталіцтва. У адносінах да праваслаўнага насельніцтва праводзілася палітыка акаталічвання і паланізацыі. Праваслаўных называлі “дысідэнтамі” і пазбаўлялі палітычных і маёмасных правоў.

Рэлігійная неталерантнасць у сукупнасці з іншымі ўнутранымі і знешнімі фактарамі прывялі Рэч Паспалітую да глыбокага крызісу. Гэта выкарысталі суседнія краіны і ліквідавалі яе як самастойную дзяржаву. У выніку трох падзеяў (1772, 1793, 1795) Рэчы Паспалітай усе беларускія землі адыйшлі да Расіі.

Да першага падзелу Рэчы Паспалітай праваслаўнае жыццё ў Беларусі знаходзілася ў заняпадзе. Тут існавала толькі адна праваслаўная епархія з епіскапскай кафедрай у Магілёве, на тэрыторыі якой дзейнічала 50 прыходаў. На далучаных у 1772 г. да Расійскай імперыі беларускіх землях пражывала 300 тысяч праваслаўных. Царскі ўрад пачаў праводзіць палітыку падтрымкі і пашырэння праваслаўнай царквы, якая ў Расіі з’яўлялася дзяржаўнай.

Для распаўсюджвання праваслаўя ў заходняй частцы Беларусі ў 1778 г. была ўтворана епархія з цэнтрам у Слуцку на чале з епіскапам В.Садкоўскім, былым святарам расійскага пасольства ў Варшаве. У 1798 г., пасля таго як была заснавана Валынская епархія, епіскапская кафедра з Слуцка была перенесена ў Мінск.

Са свайго боку ўрад Рэчы Паспалітай, каб пазбегнуць небяспекі новых падзеяў, імкнуўся стварыць у краіне незалежную ад Расіі праваслаўную царкву. Дзея гэтага па рашэнні Чатырохгадовага сейма была склікана Пінская кангрэгацыя 1791 г., якая прыняла рашэнне аб стварэнні Генеральнай кангрэгацыі або “Нацыянальнага сінода праваслаўных цэркваў каралеўства Польскага і Віленскага княства Літоўскага”. Яе кіраўнік дзейнічаў на правах мітрапаліта і падпарадкоўваўся канстанцінопальскаму патрыярху. Але далейшыя падзелы Рэчы Паспалітай не дазволілі гэтае рашэнне рэалізаваць.

Пасля далучэння да Расіі астатніх беларускіх зямель тут пачалася уніфікацыя праваслаўнай царкоўнай структуры. Паступова руская праваслаўная царква замацавалася як пануючая. Колькасць вернікаў хутка павялічвалася, ствараліся новыя епархіі. Усяго ў беларускіх губернях з 90-х гадоў ХУІІІ ст. функцыянавалі 4 праваслаўныя епархіі: Мінская, Полацкая, Літоўская, Гродзенская.

БЯД

Ц ст.
слаўя,

Самай буйной канфесіяй у Беларусі ў другой палове ХУІІІ ст. з'яўлялася уніяцтва. Уніяты складалі тут 75 % ад агульнай колькасці насельніцтва. Тэрыторыя Беларусі ўваходзіла ў Кіеўскую уніяцкую мітраполію. На беларускіх землях дзейнічалі Полацка-Віцебскае архіепіскапства і 9 епіскапстваў, 1199 уніяцкіх цэркваў. У выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай у складзе Расіі апынулася 800 тысяч уніятаў-беларусаў. На першым этапе ў адносінах да іх урадавая палітыка была цяжкімай. Кацярына ІІ указам ад 1772 г. надавала уніятм і католікам свабоду веравызнання пры ўмове, што яны не будуць схіляць да сваёй веры праваслаўных. Але ў рэальным жыцці гэта свабода істотна абмяжоўвалася. Улады і праваслаўныя іерархі рабілі ўсё, каб перавесці уніятаў у праваслаўе. Да 1783 г. у праваслаўе перайшло ад 100-200 да 400 тысяч грэка-католікаў. Сапраўдны наступ на уніяцтва пачаўся пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай, калі па ініцыятыве Кацярыны ІІ была распрацавана праграма ліквідацыі уніі. Пры Паўлу І і Аляксандры І прымус у адносінах да уніятаў аслабіўся. Пачаўся нават працэс вяртання праваслаўных да уніі. У 1798 г. былі ўзноўлены Луцкая і Брэсцкая уніяцкія епархіі. Аднак з прыходам да ўлады Мікалая І адносіны да уніяцтва зноў сталі негатыўнымі. У 1839 г. на саборы ў Полацку Берасцейская унія была скасавана. Уніяты пераводзіліся ў праваслаўе.

Напярэдадні падзелаў Рэчы Паспалітай пануючае становішча ў Беларусі займала каталіцкая царква. Амаль усе беларускія землі ўваходзілі ў склад Віленскага каталіцкага біскупства. У выніку першага падзелу Расія атрымала ўсходнебеларускія тэрыторыі, дзе пражывала каля 100 тысяч католікаў. З мэтай упарадкавання іх жыцця ўказам Кацярыны ІІ у 1773 г. была створана Беларуская рымска-каталіцкая дыяцэзія з цэнтрам у Магілёве. Яе біскупы былі падпарадкаваны ўсе касцёлы і кляштары ў дзяржаве. Але ўтварэнне гэтай дыяцэзіі не было санкцыянавана папам рымскім. У 1783 г. замест Беларускай дыяцэзіі ўтворана Магілёўская архідыяцэзія, зацверджаная папам Піем VI. Пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай структура каталіцкага касцёла ў Расіі была рэарганізавана. У імперыі стваралася 6 дыяцэзій, з іх 3 на тэрыторыі Беларусі: Віленская, Магілёўская, Мінская. Для кіраўніцтва рымска-каталіцкай царквой быў створаны спецыяльны дэпартамент, замест якога ў 1801 г. заснавана духоўная калегія як вышэйшая каталіцкая ўстанова ў краіне.

Ва ўмовах царскай Расіі каталіцтва з пануючай рэлігіі пераўтварылася ў падначаленую. Становішча каталіцкага касцёла ў імперыі залежала ад таго, як складваліся ўзаемаадносіны паміж папскай курыяй і самадзяржаўем.